

Summary. The article proves feasibility of organizing and improving the system of indicators for the purposes of statistical analysis of state and development of tourism industry in the country. Grounded system of statistical indicators of tourism for the country into five groups: indicators of volumes and directions of tourist flows; indicators of economic efficiency of tourism; performance of tourism activities at the enterprise level field; performance assessment of tourism infrastructure and indicators of tourism development at the national level.

Key words: indicators, metrics, statistics of tourism, tourism, tourism industry.

УДК 338.45

Копецька Ю. О.

*аспірант кафедри екологічного менеджменту та підприємництва
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Kopetska Yu. O.

*PhD Student of the Department of Environmental Management and Business
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ВИДИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЯК СКЛАДОВІ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

ESSENCE, MAIN TYPES AND CLASSIFICATION OF ENERGY RESOURCES AS A PART OF PRODUCTION POTENTIAL OF AN ENTERPRISE

Анотація. У статті проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних учених на визначення та класифікацію основних видів енергетичних ресурсів, які розглядаються як складові виробничого потенціалу підприємства. Уточнено визначення деяких термінів, проведено порівняльну характеристику існуючих підходів та запропоновано узагальнену класифікацію енергоресурсів. Проаналізовано сутність понять «потенціал», «ресурсний потенціал», «виробничий потенціал». Запропоновано формулу для визначення величини виробничого потенціалу підприємства.

Ключові слова: енергетичні ресурси, класифікація енергетичних ресурсів, виробничий потенціал підприємства, ресурсний потенціал підприємства.

Постановка проблеми. Забезпеченість енергоресурсами та їх раціональне використання є необхідною умовою виробництва та ефективного господарювання підприємств. Насамперед необхідно чітко визначити категоріальний апарат та основні види енергетичних ресурсів як об'єктів витрат підприємства, оскільки це важливо для дослідження їх сутності. За умови побудови ефективної системи контролю, моніторингу та управління енергетичні ресурси можуть стати джерелом економії, зниження собівартості продукції, зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів сутності та видів енергетичних ресурсів присвячено низку наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, різні підходи до трактування та класифікації енергоресурсів розглянуті у працях В.А. Агєєва, Б. Анталя, Р.І. Арнова, П. Мондаля, Н.М. Мхитяряна, С.В. Нарасєвського, С.І. Петронєва, М.Д. Рабінєвича [1–8] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на актуальність питань раціонального використання енергоресурсів на підприємствах та численні дослідження в цій сфері, серед науковців та в законодавчих актах і досі спостерігається суперечливість трактувань основних понять та невизначеність щодо класифікації енергетичних ресурсів у кон-

тексті їх місця та ролі у формуванні виробничого потенціалу підприємства.

Мета статті полягає в удосконаленні класифікації енергетичних ресурсів, уточненні трактування та розгляді основних видів енергетичних ресурсів, а також в їх групуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. З економічної точки зору під ресурсами підприємства розуміється сукупність окремих елементів, які прямо чи опосередковано беруть участь у процесі виробництва. В.Д. Базилевич, розглядаючи фактори суспільного виробництва, виділяє сім основних ресурсів: працю, капітал, землю, науку, інформацію, екологію і підприємницькі здібності [9, с. 123]. Особливість категорії «ресурси» полягає в тому, що в процесі використання вони набувають форми факторів виробництва, тобто стають продуктивними силами. Зазвичай виробничі ресурси поділяють на матеріальні, людські (трудові), фінансові та природні, а інколи окремо виділяють інформаційні та підприємницькі.

У сучасних умовах для підвищення ефективності виробництва все більшої важливості набуває раціональне використання ресурсів, зокрема енергетичних. У зменшенні обсягів використання енергоресурсів, зниженні енергоємності виробництва криється значний резерв підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва. За умови ефективного управління енергетичні ресурси можуть розглядатись як найважливіша складова частина виробничого потенціалу підприємства.

Виробничий потенціал підприємства є відправною точкою побудови стратегії розвитку, що обумовлює важливість дослідження цієї категорії. Поняття «потенціалу» досить багатогранне. У Великому економічному словнику А.Н. Азріліяна потенціал трактується як «сукупність наявних засобів, можливостей у будь-якій області» [10]. На думку Т.Ф. Рябової, «потенціал – сукупність наявних факторів виробництва, інтелекту, виробничих резервів і можливостей, здатних забезпечити випуск високоякісних товарів, необхідних для задоволення всебічних запитів різних категорій населення країни» [11].

Таким чином, більшість учених сходяться на думці, що основною складовою частиною потенціалу підприємства є ресурсна. Поняття ресурсного потенціалу також перебуває у центрі уваги багатьох учених. Загальне визначення його наводить К.М. Міско: «Ресурсний потенціал – сукупна величина реалізованих і нереалізованих можливостей використання ресурсів у процесі задоволення суспільних потреб, що виражається в ресурсній формі її подання» [12]. М.А. Комаров вважає, що «ресурсний потенціал – система ресурсів, взаємопов'язана сукупність матеріально-речових, енергетичних, інформаційних засобів, а також самих працівників, які використовують (або можуть використовувати) їх у процесі виробництва матеріальних благ і послуг» [13]. Таким чином, енергетичні ресурси поряд з іншими виробничими ресурсами підприємства є складовою частиною його ресурсного потенціалу.

Більшість учених вважають, що виробничий потенціал займає провідне місце у визначенні можливостей підприємства. Саме він зазнає впливу під час реалізації стратегії підприємства. Досліджуючи поняття «виробничий потенціал», А.І. Анчишкін включив у нього «виробничі ресурси, їх об'єм, структуру, технічний рівень та якість», які в процесі виробництва приймають форму факторів виробництва [14].

На думку Л.М. Гаєвської та О.В. Чернової, головним завданням виробничого потенціалу є виготовлення продукції за мінімальних ресурсних затрат, тому поняття «виробничий потенціал» включає засоби виробництва, їхній стан, кількість та оптимальне використання [15]. Погоджуючись із думкою Л.М. Гаєвської та О.В. Чернової, зазначимо, що виробничий потенціал підприємства включає фінансові, виробничі, трудові, технічні, енергетичні та інформаційні ресурси. Отже, енергетичні ресурси розглядаються як складова частина виробничого потенціалу. Крім цього, слід погодитись із тим, що поняття виробничого потенціалу включає оптимальне, раціональне, ефективне використання ресурсів, зокрема енергетичних.

Основною характеристикою виробничого потенціалу є наявні ресурси та реальні можливості економічного суб'єкта. Оцінка виробничого потенціалу дуже важлива в контексті конкурентоздатності підприємства та можливості його розвитку. Так, Т.В. Бова вважає, що ключовими факторами конкурентоспроможності є «комбінація наявного виробничого потенціалу підприємства з нагромадженням у минулому досвідом його використання, що сприяє виготовленню конкурентоспроможної продукції, завдяки реалізації якої підприємство здатне забезпечити своє існування в довгостроковій перспективі» [16]. Науковець виділяє три основні підходи до визначення розміру виробничого потенціалу: ресурсний, структурний та цільовий (проблемно-орієнтований).

В.Н. Авдєєнко та В.А. Котлов зазначають, що ресурсний підхід не лише вказує на те, що виробничий потенціал «представляє собою сукупність виробничих ресурсів цільового призначення, але й робить очевидною методику оцінки його величини як суми фізичних значень складових

елементів» [17, с. 74]. Виходячи з цього, пропонуємо визначати величину виробничого потенціалу за формулою:

$$P = C_f + C_c + C_i + C_w + C_e, \quad (1.1)$$

де P – величина виробничого потенціалу підприємства (тис. грн.);

C_f – вартість основних виробничих засобів підприємства з урахуванням витрат на модернізацію (тис. грн.);

C_c – вартість оборотних засобів підприємства (тис. грн.);

C_i – вартість нематеріальних активів (тис. грн.);

C_w – вартість трудових ресурсів, яка включає витрати на заробітну плату, відрахування на соціальні заходи, витрати на навчання та перепідготовку персоналу (тис. грн.);

C_e – вартість енергетичних ресурсів, які підприємство отримує зі сторони (тис. грн.);

Отже, енергетичні ресурси є складовою частиною виробничого потенціалу, й їх вартість ураховується під час визначення загального виробничого потенціалу підприємств.

Згідно з діючими класифікаціями, енергетичні ресурси не виділяють окремо, а включають до складу природних або матеріальних ресурсів підприємства залежно від того, в якому вигляді вони надходять на підприємство та з якою метою використовуються. На нашу думку, враховуючи важливість енергетичних ресурсів для забезпечення виробничого процесу та функціонування підприємства загалом та їх особливе місце, яке вони займають у системі управління, ці ресурси доцільно розглядати окремо як специфічний вид виробничих ресурсів підприємства.

У вітчизняній літературі та чинних законодавчих актах України щодо питань використання енергоресурсів спостерігаються відмінні точки зору на трактування основних понять у сфері енергетичних ресурсів, їх складу та класифікації. Зокрема, певна невизначеність та плутанина спостерігається у використанні понять «енергетичні ресурси» та «паливно-енергетичні ресурси». У вітчизняній науковій літературі частіше використовується термін «паливно-енергетичні ресурси», який закріплений у Законі України «Про енергозбереження»: «Паливно-енергетичні ресурси – це сукупність усіх природних і перетворених видів палива та енергії, які використовуються в національному господарстві» [18, ст. 1]. Термін «енергетичні ресурси», не маючи чіткого законодавчого визначення, також використовується.

Аналіз зарубіжних джерел свідчить про використання терміну «енергетичні ресурси» (energy resources), а не «паливно-енергетичні ресурси» (fuel and energy resources) [19, с. 529]. Якщо детальніше проаналізувати, то можна дійти висновку що поняття «енергетичні ресурси» ширше за «паливно-енергетичні», тому що для виробництва енергії використовуються не лише різні види палива, зокрема такі як вугілля, нафта, газ, а й такі енергетичні ресурси, як енергія вітру, води, сонця, хвиль тощо.

Отже, на нашу думку, коректнішим та лаконічнішим є термін «енергетичні ресурси», який охоплює всі існуючі види джерел енергії. Пропонуємо таке визначення цього поняття: енергетичні ресурси – це природні ресурси та продукти їх переробки, які використовуються у виробництві різних видів енергії, придатної для практичного застосування. У підприємницькій діяльності енергетичні ресурси є сукупністю всіх первинних, вторинних джерел та видів енергії, які використовуються в процесі виробництва продукції та/або наданні послуг, а також для задоволення комунально-побутових потреб.

Для дослідження сутності енергоресурсів важлива їх класифікація, хоча у науковців існують різні методичні та практичні підходи. Наприклад, А.Н. Златопольський за

різними класифікаційними ознаками розділяє енергетичні ресурси на такі групи:

– залежно від джерела виникнення: природні ресурси (газ, нафта, вугілля, сонячна енергія та ін.) та ресурси, які є наслідком використання первинних ресурсів (тепло- та електроенергія); первинні і вторинні (побічні) (тепло вже відпрацьованої гарячої води і пари, повітря вентиляційних систем; кінетична енергія вихлопних газів силових установок та ін.);

– за можливістю відтворення – відновлювані (вітряна і сонячна енергія, гідроенергія та ін.) та невідновлювані (нафта, вугілля, газ, ядерне паливо, торф тощо);

– за характером використання – паливні та непаливні, залежно від того, чи отримана енергія є результатом їх спалювання чи ні [20].

Така класифікація, на нашу думку, є неповною, адже вона не охоплює всі особливості та характеристики енергоресурсів. За даними Світової енергетичної ради, енергетичні ресурси поділяють на 16 видів, серед яких є окремі групи, пов'язані між собою [21]:

– за рівнем і масштабом освоєння: традиційні та нетрадиційні;

– за природою енергоутворення: відновлювані та невідновлювані.

До традиційних енергоресурсів, відносять всі невідновлювані види джерел енергії (природний газ, сира нафта, вугілля, ядерна енергія, горючі сланці), а також гідроенергію великих водотоків та торф. Деякі вчені звертають увагу на неоднозначність поняття «традиційних» енергоресурсів, адже в жодному законі України не закріплено визначення цього поняття і тим більше не встановлено критеріїв «традиційності».

Визначення поняття «нетрадиційних джерел енергії» наведено в законах України «Про енергозбереження» та «Про альтернативні види палива», проте трактування різняться. Так, у Законі України «Про енергозбереження» міститься таке визначення: «Нетрадиційні та поновлювані джерела енергії – джерела, що постійно існують або періодично з'являються в навколишньому природному середовищі у вигляді потоків енергії Сонця, вітру, тепла Землі, енергії морів, океанів, річок, біомаси» [18, ст. 1]. Закон України «Про альтернативні види палива» містить таке визначення: «Нетрадиційні джерела та види енергетичної сировини – сировина рослинного походження, відходи, тверді горючі речовини, інші природні і штучні джерела та види енергетичної сировини, у тому числі нафтові, газові, газоконденсатні і нафтогазоконденсатні вичерпані, непромислового значення та техногенні родовища, важкі сорти нафти, природні бітуми, газонасичені води, газогідрати тощо, виробництво (видобуток) і переробка яких потребує застосування новітніх технологій і які не використовуються для виробництва (видобутку) традиційних видів палива» [22, ст. 1].

На нашу думку, такі трактування нетрадиційних джерел енергії нечіткі, що викликає певні труднощі у їх розумінні. Так, у визначенні, наведеному в Законі України «Про енергозбереження», «нетрадиційні» та «поновлювані» енергоресурси отожднюються, що є невірним, адже до нетрадиційних відносять також і деякі види поновлюваних джерел енергії, як це і зазначено у Законі України «Про альтернативні види палива». На нашу думку, визначення традиційних джерел енергії в Законі України «Про альтернативні види палива» повніше та правильніше.

Визначимо основні критерії «традиційності» та «нетрадиційності» енергетичних ресурсів. Виходячи із самої назви, традиційними слід вважати ті енергоресурси, які використовуються людиною протягом трива-

лого часу і стали звичними, тобто традиційними. Якщо ж взяти за основу історичний критерій, то до нетрадиційних потрібно віднести ядерну енергію (першу атомну електростанцію було введено лише в 1954 р.), гідроенергію малих водотоків, теплову енергію океанів, попутний та промисловий газ, побутові відходи та деякі інші енергоресурси. Вони почали активно використовуватися лише кілька десятків років тому. Тоді такі види енергоресурсів, як енергія Сонця, вітру, води, які зазвичай відносять до нетрадиційних, мають бути включені до групи традиційних енергоресурсів. Наші пращури почали їх використовувати ще сотні років тому, а зараз з'явилися лише нові технології їх використання.

Отже, для вищевказаного розподілу варто взяти інший критерій. Зважаючи на те, що для кожної епохи «традиційними» були певні види палива, нині традиційними пропонуємо вважати енергоресурси, які стали основними для більшості економік світу у ХХ–ХХІ ст. Вони становлять переважну частку у структурі споживання енергоресурсів країни. Враховуючи, що більшість енергоресурсів, які прийнято вважати «нетрадиційними» (енергія води, Сонця, вітру тощо), почали використовуватися дуже давно, на нашу думку, так називати їх некоректно. Пропонуємо використовувати термін «альтернативні енергоресурси», під яким слід розуміти нові та вже відомі види джерел енергії, використання яких потребує застосування новітніх технологій, дешевших і безпечніших для навколишнього природного середовища. Вони можуть стати альтернативою, повністю замінивши дорожчі та шкідливіші традиційні енергоресурси, хоча нині не набули ще широкого розповсюдження і займають незначну частку у структурі споживання енергоресурсів у більшості країн світу.

За природою енергоутворення розрізняють відновлювані та невідновлювані енергетичні ресурси. Відновлювані енергетичні ресурси – це види невичерпних природних і штучних ресурсів, які в міру їх використання постійно відтворюються. За визначенням Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), до відновлюваних енергоресурсів відносять енергію Сонця, вітру, гідроенергетичних та океанських ресурсів, біомасу, біогаз, рідкі біопалива, геотермальну енергію [23]. Відповідно до резолюції № 33/148 Генеральної Асамблеї ООН 1978 р., до відновлюваних джерел енергії належать: сонячна, вітрова, геотермальна, енергія припливів та морських хвиль, біомаси, деревини, торфу, тварин, сланців, бітумінозних піщаників, гідроенергія [1]. До цієї групи, на нашу думку, слід також віднести деякі види промислових, комунальних та побутових відходів, які розкладаються мікроорганізмами.

Невідновлювані енергетичні ресурси – це вичерпні види енергоресурсів, запаси яких є вичерпними і які не поновлюються після їх використання, або для поновлення яких потрібен значний проміжок часу (тисячі або мільйони років). Невідновлюваними енергоресурсами вважаються вугілля, природний газ, нафта, ядерне паливо та деякі види промислових, комунальних та побутових відходів, які не розкладаються мікроорганізмами. Окремо можна виділяти також частково відновлювані енергоресурси. Під ними розуміємо види природних ресурсів, темпи поновлення яких відстають від темпів їх використання. До них можна віднести торф, деревину та окремі види біомаси. Їх віднесення до відновлюваних енергоресурсів також прийнятне.

Окрім проаналізованих вище двох класифікацій, прийнято також виділяти первинні та вторинні енергетичні ресурси. Щодо трактування цих понять, думки учених розходяться. Так, М.Д. Рабінович вважає, що первинні енергоресурси мають природне походження (це всі види

викопного палива та відновлюваних енергоресурсів), а вторинні – техногенне [8]. Подібне трактування міститься і в Законі України «Про енергозбереження» [18, ст. 1] та ДСТУ 2420-94 [24, с. 3], фактично воно однакове: «Вторинні енергетичні ресурси – енергетичний потенціал продукції, відходів, побічних і проміжних продуктів, який утворюється в технологічних агрегатах (установках, процесах) і не використовується в самому агрегаті, але може бути частково або повністю використаний для енергопостачання інших агрегатів (процесів)» [18, ст. 1].

Проте в іноземних наукових джерелах поняття первинних та вторинних енергоресурсів тлумачиться інакше. Наприклад, учений із Центру екологічних досліджень Індійського інституту Т.В. Рамашандра вважає, що у первинній формі енергія може бути різних видів: хімічна (викопні види палива, біомаса тощо), потенційна (вода, що спадає з певної висоти), кінетична (вітер, хвилі), радіаційна (сонячна енергія), теплова (геотермальні запаси та запаси тепла в океані) та ядерна (уран). Перед використанням первинна енергія має бути перетворена на вторинну або кінцеву форму. Так, потенційна енергія водоспаду (первинна енергія) перетворюється на електроенергію (вторинна енергія), яка, своєю чергою, передається на підприємство і перетворюється на енергію, придатну для споживання (кінцева) [25, с. 26].

У Керівництві з енергетичної статистики, розробленому Міжнародним агентством з енергетики (IEA) у співпраці з Управлінням статистики ЄС (Євростат), первинними джерелами енергії вважаються природні ресурси, такі як сира нафта, кам'яне вугілля, природний газ. Вторинними енергоджерелами називають продукти, вироблені з первинних джерел енергії [26].

Погоджуючись із підходом IEA та Євростату, пропонуємо вважати первинними енергоресурсами природні джерела енергії (природний газ, сиру нафту, кам'яне вугілля, уранову руду, сонячну енергію, енергію вітру, хвиль, припливів, геотермальну енергію, біомасу), а також побутові відходи.

Незважаючи на те що «енергетичний потенціал продукції, відходів, побічних і проміжних продуктів, який утворюється в технологічних агрегатах (установках, процесах)...», який трактується у Законі України «Про енергозбереження»

[18, ст. 1] та ДСТУ 2420-94 [24, с. 2] як вторинні енергоресурси, їх слід уважати побічними продуктами технологічних процесів. Вони можуть використовуватися як паливо, джерела тепла та енергії. При цьому їх краще називати побічними енергоресурсами. Цей вид ресурсів є потенційним джерелом економії на підприємстві. Якщо проведені розрахунки свідчать про доцільність використання побічних енергоресурсів, підприємство має вжити заходів для виявлення всіх можливих шляхів їх застосування.

Вторинними енергоресурсами, на нашу думку, є продукти переробки первинних енергоресурсів (штучні види палива), такі як: бензин, мазут, дизельне паливо, кокс, агломерати, уранове паливо, біогаз, біопаливо, деревне вугілля тощо. До цієї групи ми відносимо також побічні енергоресурси.

Крім розглянутих вище класифікацій енергетичних ресурсів у зарубіжних джерелах зустрічається ще одна класифікація, яка не розповсюджена у вітчизняній науковій літературі. У роботах таких учених, як Т.В. Рамашандра [25], Б. Антал [2], П. Мондал [4], а також у публікаціях європейських та міжнародних організацій у сфері енергетики енергоресурси розподіляються на commercial та non-commercial, які ми пропонуємо розуміти як покупні та непокупні. До покупних енергоресурсів відносяться вугілля, нафта, природний газ та атомна енергія. Серед особливостей цього виду енергоресурсів можна виділити такі: мають важливе економічне значення для країни; справляють негативний вплив на навколишнє природне середовище; запаси у природі обмежені; потребують значних капіталовкладень під час обробки; використовуються як у міській, так і сільській місцевості; потрапляють до споживачів шляхом купівлі. До непокупних видів енергетичних ресурсів належать коров'ячий гній, деревне вугілля, дрова і відходи сільського господарства. Цей вид енергоресурсів відрізняється такими характеристиками: значно дешевші порівняно з покупними; екологічно чисті і не справляють негативний вплив на навколишнє природне середовище; запаси в природі необмежені; можуть використовуватися у необробленому вигляді; використовуються переважно в сільській місцевості; можуть потрапляти до споживачів як шляхом купівлі, так і самостійного видобутку.

Таблиця 1

Ганенко

Класифікаційна ознака	Вид енергетичних ресурсів	Склад ресурсів
Джерело виникнення	Первинні	Вугілля, сира нафта, природний газ, горючі сланці, уранова руда, торф, гідроенергія, енергія Сонця, вітру, океанів, геотермальна енергія, біомаса (рослинна, тваринна, промислові та міські відходи)
	Вторинні	Бензин, мазут, дизельне паливо, кокс, уранове паливо, біопаливо, біогаз, деревне вугілля, побічні енергоресурси
Природа енергоутворення	Відновлювані	Гідроенергія, енергія Сонця, вітру, океанів, геотермальна енергія, біомаса (тваринна, промислові та міські відходи) та продукти її переробки, побічні енергоресурси
	Частково відновлювані	Торф, біомаса (рослинна) та продукти її переробки
	Невідновлювані	Вугілля, сира нафта, природний газ, горючі сланці, уранова руда та продукти їх переробки
Рівень і масштаб освоєння	Традиційні	Вугілля, сира нафта, горючі сланці, природний газ та продукти їх переробки, атомна енергія, торф, гідроенергія великих водотоків
	Альтернативні	Енергія Сонця, вітру, океанів, геотермальна енергія, енергія невеликих водотоків, біомаса (рослинна / тваринна, промислові та міські відходи), біогаз, біопаливо, деревне вугілля, побічні енергоресурси
Спосіб отримання споживачем	Покупні	Вугілля, нафта, газ, атомна енергія
	Непокупні	Деревне вугілля, деякі види біомаси (дрова, коров'ячий гній, відходи сільського господарства)

Джерело: складено автором

Поділ енергетичних ресурсів на покупні/непокупні, на нашу думку, може використовуватися, однак він ураховує лише традиційні невідновлювані види джерел енергії та деякі види біомаси, а не альтернативні відновлювані енергоресурси, такі як енергія вітру, води, Сонця, геотермальна енергія тощо.

Отже, проаналізувавши існуючі класифікації енергетичних ресурсів, пропонуємо об'єднати їх в одну таблицю.

Висновки. Таким чином, виходячи з особливостей, пропонуємо розділяти енергоресурси на: традиційні/аль-

тернативні, відновлювані/частково відновлювані/невідновлювані, первинні/вторинні, покупні/непокупні. Як підвид вторинних енергоресурсів слід виділити побічні енергоресурси, які можуть стати джерелом економії палива та енергії, а також зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище. Основними для більшості підприємств є невідновлювані енергоресурси. Відновлювані джерела енергії мають низький енергетичний потенціал і потребують перетворення, вимагаючи великих економічних витрат, тому їх використання ще не набуло великого поширення.

Список використаних джерел:

1. Агеев В.А. Нетрадиционные и возобновляемые источники энергии / В.А. Агеев. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 2004. – 174 с.
2. Hantal B. Commercial and Non-Commercial Sources of Energy in India / B. Hantal // Your Article Library. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yourarticlelibrary.com/essay/commercial-and-non-commercial-sources-of-energy-in-india/42594/>.
3. Арнов Р.И. Состав и структура топливно-энергетических ресурсов промышленного предприятия / Р.И. Арнов. – М.: Информ, 2007. – 206 с.
4. Mondal P. Essay on Non-Commercial Energy Sources in India / P. Mondal // Your Article Library [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yourarticlelibrary.com/essay/essay-on-non-commercial-energy-sources-in-india/28192/>.
5. Мхитарян Н.М. Энергетика нетрадиционных и возобновляемых источников / Н.М. Мхитарян. – К.: Наукова думка, 1999. – 320 с.
6. Нараевський С.В. Класифікація традиційних та альтернативних джерел і технологій отримання енергії / С.В. Нараевський // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. – 2012. – Вип. 9 (1.1). – С. 255–269.
7. Петров С.И. Использование топливно-энергетических ресурсов в промышленности / С.И. Петров. – СПб.: Пресс, 2008. – 325 с.
8. Рабинович М.Д. Альтернативна енергетика: проблеми класифікації та положення Кіотського протоколу / М.Д. Рабинович // Проблеми загальної енергетики. – 2003. – № 9. – 387 с.
9. Економічна теорія: Політекономія: [підручник] / За ред. В.Д. Базилевича; 5-те вид. – К.: Знання-Прес, 2006. – 123 с.
10. Большой экономический словарь / Под. ред. А.Н. Азрилияна; 2-е изд. доп. и перераб. – М.: ИНЭ, 1997. – 864 с.
11. Большой коммерческий словарь / Под ред. Т.Ф. Рябовой. – М.: Война и мир, 1996. – 399 с.
12. Миско К.М. Ресурсный потенциал региона (теоретические и методологические аспекты исследования) / К.М. Миско. – М.: Наука, 1991. – 94 с.
13. Ресурсный потенциал экономического роста / Под ред. М.А. Комарова, А.Н. Романова. – М.: Путь России, 2002. – 567 с.
14. Анчишкин А.И. Прогнозирование роста экономики / А.И. Анчишкин. – М.: Экономика, 1996. – 98 с.
15. Гаєвська Л.М. Виробничий потенціал – основа розвитку підприємства / Л.М. Гаєвська, О.В. Чернова // Вісн. ЖДТУ. Економічні науки. – 2011. – № 1 (55). – С. 184–185.
16. Бова Т.В. Оцінка ефективності використання виробничого потенціалу сучасних промислових підприємств / Т.В. Бова // Економічний простір. – 2008. – № 12/2 – С. 66–72.
17. Авдеенко В.Н. Производственный потенциал промышленного предприятия / В.Н. Авдеенко, В.А. Котлов. – М.: Экономика, 2009. – 209 с.
18. Закон України «Про енергозбереження» від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994 р. – № 30. – Ст. 283.
19. Nordhaus W. D. The Allocation of Energy Resources / W. D. Nordhaus. // Brookings Papers on Economic Activity. – 1973. – № 3. – P. 529–576.
20. Златопольський А.Н. Экономика, организация и планирование теплового хозяйства промышленных предприятий / А.Н. Златопольский, С.Л. Прузнер. – М.: Энергия, 1979. – 376 с.
21. Класифікація енергетичних ресурсів за даними Світової енергетичної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldenergy.org/>.
22. Закон України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 р. № 1391-ХІV // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 12. – Ст. 94
23. International Energy Agency. Renewable energy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iea.org/aboutus/faqs/renewableenergy/>.
24. ДСТУ 2420-94 «Енергоощадність. Терміни та визначення». – К., 1994. – 7 с.
25. Ramachandra T. V. Energy alternatives: Renewable Energy and Energy Conservation Technologies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wgbis.ces.iisc.ernet.in/biodiversity/pubs/ces_tr/CES-TR/TR088.PDF.
26. Energy Statistics Manual. – Luxembourg: International Energy Agency (IEA), 2005. – 196 p.

Аннотация. В статье проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых на определение и классификацию основных видов энергетических ресурсов, которые рассматриваются как составная часть производственного потенциала предприятия. Уточнено определение некоторых терминов, проведена сравнительная характеристика существующих подходов и предложена обобщенная классификация энергоресурсов. Проанализирована суть понятий «потенциал», «ресурсный потенциал», «производственный потенциал». Предложена формула для определения величины производственного потенциала предприятия.

Ключевые слова: энергетические ресурсы, классификация энергетических ресурсов, производственный потенциал предприятия, ресурсный потенциал предприятия.

Summary. The paper analyses approaches of foreign and domestic scientists to the definition and classification of the main types of energy resources, which are considered as a part of production potential of an enterprise. The research clarifies the definition of several terms, provides a comparative characteristic of existing approaches and proposes a generalized classification of energy resources. The essence of such categories as «potential», «resource potential», «production potential» is analyzed. The formula for determining the amount of production potential is proposed.

Key words: energy resources, classification of energy resources, production potential of an enterprise, resource potential of an enterprise.

УДК 336.011:336.64

Корнійчук Г. В.

*кандидат економічних наук, докторант
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»
Національної академії аграрних наук України*

Korniichuk G. V.

*Candidate of Economic Sciences, Doctoral Candidate
National Scientific Center Institute Agrarian Economy
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine*

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

ECONOMIC MAINTENANCE OF FINANCIAL POTENTIAL OF ENTERPRISE

Анотація. У статті наведено результати аналізу еволюції наукових поглядів на економічний зміст категорії «фінансовий потенціал». Визначено, що фінансовий потенціал підприємства важлива для теорії та практики економічна категорія. Встановлено її неоднозначність та складність щодо форм прояву й змістової інтерпретації.

Ключові слова: економічна категорія, економічний потенціал, фінансовий потенціал, фінансові ресурси, можливості, результати, управління фінансами, підприємство.

Вступ та постановка проблеми. У ринкових умовах механізми та інструменти формування й використання фінансових ресурсів підприємства суттєво змінюються. Базовими вимогами до організації фінансового управління стають економічна відповідальність та оперативна адаптивність до змін у зовнішньому оточенні, які стимулюють економічну зацікавленість суб'єктів господарювання до раціонального формування та ефективного використання власних фінансових ресурсів. Практична реалізація цих вимог досягається шляхом розвитку фінансового потенціалу, який визначає фінансові можливості й конкурентоспроможність підприємств у динамічних ринкових умовах. Тому адекватна інтерпретація й ідентифікація фінансового потенціалу в умовах ринкової економіки набувають важливого значення як для наукових досліджень всіх інших аспектів його прояву, так і для розробки ефективних механізмів управління фінансовою діяльністю підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та прикладних аспектів формування й використання фінансового потенціалу підприємства значну увагу приділяють провідні вчені України та інших країн. Серед них слід відзначити публікації таких відомих дослідників, як О. Гудзь, М. Дем'яненко, Ю. Лупенко, П. Саблук, П. Стецюк.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на багатогранність досліджень, фінансовий потенціал як економічна категорія залишається недостатньо

вивченим. В економічній літературі ця економічна категорія ще немає чіткого та однозначного визначення. Питання визначення фінансового потенціалу ускладнюється ще й тим, що на різних рівнях ієрархії управління він має свою індивідуальну специфіку та економічні форми прояву. Крім того, інтерпретація змісту будь-якого економічного явища чи процесу відбувається в контексті вирішення конкретних завдань та досягнення стратегічних і тактичних цілей. Зазначене визначає необхідність проведення подальшого наукового пошуку у цій сфері фінансової теорії.

Мета статті полягає у проведенні аналізу еволюції економічної інтерпретації категорії «фінансовий потенціал» та обґрунтуванні авторського бачення її змісту з позиції адекватності специфіки сучасної практики господарської діяльності вітчизняних агроформувань.

Результати дослідження. У спеціальній економічній літературі термін «потенціал» уже давно набув досить широкого вжитку. Він використовується у різних контекстах, а його інтерпретація різними авторами варіює у досить широких межах. Це свідчить про його наукову й практичну актуальність, багатогранність прояву економічного змісту та відсутність однозначності сприйняття. Подальший якісний аналіз спрямований на дослідження та узагальнення його генезису й конкретизацію окремих сутнісних характеристик у контексті сучасного етапу економічного розвитку вітчизняних підприємств.

Загальновідомо, що термін «потенціал» має свої витоки в латинському слові *potentia*, яке перекладається на україн-